

Verwordt onderwijs tot zielloze (re)productie? Spieken als fenomeen van een schijnwereld

Lezing LEFtival Leiden

Joop Berding

www.joopberding.com

7 oktober 2026

Spieken als symptoom

- Cornelis Verhoeven (1928-2001) en zijn *Tractaat over het spieken* (1980)

- "Het spieken is een van de vele manieren waarop in onze cultuur een weg wordt overgeslagen en een realiteit die alleen maar in een geleidelijke groei kan ontstaan, vervangen wordt door snel te kweken schijn en namaak."

- Oppervlakkigheid: aan de dingen voorbij hollen
- Resultatendwang: het resultaat is belangrijker dan het (leer)proces
- "Rekenend denken": cijferfetisjisme
- Ongeduld, haast, jachtigheid
- De dominantie van "nuttigheid" (economisch)

- "Bespaar tijd en laat de AI-assistent het document samenvatten"

[bij opening van een pdf]

- Wat resulteert is een schijnwereld van "opbrengsten" en "uitkomsten"
- Geen recht doen aan werkelijke interesse
- De leraar als uitvoerder – de mechanisering van het onderwijs
- Machinedenken – de overheersing door *middelen*
- We verliezen het *waartoe* van onderwijs uit het oog – deze vraag is echter fundamenteel en gaat vooraf aan al het andere (hoe? wat?)

Hoe komen we hieruit?

- Om te beginnen: een andere taal gebruiken
- Geen "wetenschappelijke" taal maar de taal van het leven
- Geen "stenen voor brood, schijn voor werkelijkheid, naam voor zaak, dood voor leven" (R. Casimir)

Het taalregister van Verhoeven

* geschenk

* verwondering

* geduld

* aandacht

* stilte

* dankbaarheid

* vertraging (*ritardando*) * tegen het "zekere weten"

* on-vanzelfsprekendheid: "alles zou heel anders kunnen zijn"

Dat de werkelijkheid bestaat, is het werkelijke wonder.

Verwondering

- Oude papieren: "Want dát is nu juist karakteristiek voor de filosoof: het gevoel "verwondering". Er is inderdaad geen ander begin[sel] van de filosofie dan dit" (Plato, *Theaetetus*).
- "Radicalisering van de verwondering naar alle kanten"
- "Verwondering is niet een begin van het weten, maar het einde van een vanzelfsprekendheid en het begin van een vraag."
- Verwondering is een *ervaring*

- "Alles blijkt tot mijn verwondering anders te zijn dan ik gedacht had. Deze tamelijk eenvoudige ontdekking heeft mij voorgoed genezen van alle religieus of werelds dogmatisme."
- Wat verwondering wel is en wat niet ...

Vertraging

- Hoe doorbreken we de haastcultuur in ons onderwijs?
- Een andere taal: wat heb jij dat *goed*, i.p.v. wat heb jij dat snel gedaan...
- De onthaasting van de leraar
- Meer en anders *durven*

Verstilling

- Stilte: ongemakkelijk of weldadig ...
- Afgedwongen of passend bij ..., bijv. stil-lezen
- Meer tijd nemen voor stille observaties
- "Laat uw woorden geteld zijn" (Montessori)
- "We hebben tegenwoordig aan niets dringender behoefte dan aan scholen van het zwijgen en de stilte" (P. Petersen)
- Stilteruimtes / stiltehuisjes

Verdieping

- Het juk van de "algemene ontwikkeling"
- "We hebben het 'gehad' op school, maar we hebben het niet, het heeft ons niet en we zullen het nooit meer krijgen" (Verhoeven).
- Ruimte en tijd maken om diep in onderwerpen door te dringen
- Keuzes durven maken

Naar een pedagogische schoolcultuur

- Dominant is nu: een technologische schoolcultuur waarin de middelen bepalen hoe en waaraan wordt gewerkt
- Hoe doorbreken we deze *framing*?
- Door ons (weer) te concentreren op de normatieve kant van opvoedend onderwijs: *waartoe voeden we op en onderwijzen wij?*
- En die "wij" dat zijn "wij"
- *Pedagogische* vragen weer leidend maken in de school
- (Hulp)middelen op de plaats die ze toekomt
- Tijd en ruimte (vrij)maken voor de 4 V's

Berding, J. (2022). *Rondom Cornelis Verhoeven. Ruimte voor vertraging in filosofie en onderwijspraktijk*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant. 176 p., €19

Verhoeven, C. (2024). *Tractaat over het spieken. Het onderwijs als producent van schijn*. Culemborg: Telos Uitgevers, 122 p., € 20,95

Meer lezen of luisteren?

<https://nivoz.nl/nl/podcast-over-cornelis-verhoeven-en-zijn-betekenis-voor-het-onderwijs-van-vandaag>

<https://tjipcast.nl/filosofie/is-het-tijd-voor-meer-vertraging-in-filosofie-en-onderwijspraktijk-tjipcast-173-met-joop-berding/>

<https://joopberding.com/wp-content/uploads/2023/02/berding-nd-zielloze-productie-14-feb-2023-1.pdf>

www.joopberding.com/Verhoeven

Voor het gesprek

1. Generatieve taalmodellen zijn het nieuwe spieken. Het verschil is dat het nu niet meer stiekem hoeft te gebeuren.
2. Is de toekomstige leraar iemand wiens werk eruit bestaat in te grijpen wanneer er technisch iets fout dreigt te gaan?
3. Een pedagogische schoolcultuur staat of valt met leraren die in alle vrijheid hun werk kunnen doen.